

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 361

Agrobiznes 2014

Rozwój agrobiznesu

**w okresie 10 lat przynależności Polski
do Unii Europejskiej**

Redaktorzy naukowci

Anna Olszańska

Joanna Szymańska

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2014

Redaktor Wydawnictwa: Joanna Świrska-Korlub

Redaktor techniczny: Barbara Łopusiewicz

Korektor: Justyna Mroczkowska

Łamanie: Małgorzata Czupryńska

Projekt okładki: Beata Dębska

Publikacja jest dostępna w Internecie na stronach:

www.ibuk.pl, www.ebscohost.com,

w Dolnośląskiej Bibliotece Cyfrowej www.dbc.wroc.pl,

The Central European Journal of Social Sciences and Humanities <http://cejsh.icm.edu.pl>,

The Central and Eastern European Online Library www.ceeol.com,

a także w adnotowanej bibliografii zagadnień ekonomicznych BazEkon http://kangur.uek.krakow.pl/bazy_ae/bazekon/nowy/index.php

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa

www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2014

ISSN 1899-3192

ISBN 978-83-7695-462-2

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Druk i oprawa:

EXPOL, P. Rybiński, J. Dąbek, sp.j.

ul. Brzeska 4, 87-800 Włocławek

Spis treści

Wstęp	9
Halina Bartkiewicz , Czynniki wpływające na decyzje o obrocie ziemią rolniczą na przykładzie województwa lubuskiego.....	11
Katarzyna Boratyńska , Mechanizm bankructwa wybranego przedsiębiorstwa spożywczego	20
Katarzyna Domańska, Anna Nowak , Konkurencyjność polskiego rolnictwa na rynku Unii Europejskiej	29
Ludosław Drelichowski, Grzegorz Oszućik , Niektóre uwarunkowania rozwoju agrobiznesu w okresie po akcesji Polski do Unii Europejskiej	38
Maciej Dzikuć , Znaczenie wykorzystania współspalania biomasy w produkcji energii elektrycznej w Polsce	48
Maria Golinowska , Tendencje do zmian w nakładach na chemiczną ochronę rolnictwa w Polsce po roku 2004	57
Michał Jasiulewicz , Potencjał agrobiomasy lokalnej podstawą rozwoju biogazowni na przykładzie województwa zachodniopomorskiego	66
Elżbieta Kacperska , Konkurencyjność polskich artykułów rolnospożywczych na rynku Unii Europejskiej w latach 2004-2012.....	78
Halina Kałuża, Agnieszka Ginter , Innowacje w gospodarstwach rolniczych młodych rolników.....	89
Agnieszka Komor , Zmiany w rozmieszczeniu i specjalizacji regionalnej przemysłu spożywczego w układzie wojewódzkim	99
Jolanta Kondratowicz-Pozorska , Wsparcie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2004-2013 i w perspektywie 2014-2020.....	108
Jerzy Kopiński , Trendy zmian głównych kierunków produkcji zwierzęcej w Polsce w okresie członkostwa w UE	117
Jakub Kraciuk , Znaczenie produktów rolnospożywczych w polsko-niemieckiej wymianie handlowej	130
Barbara Kutkowska , Rolnictwo dolnośląskie 10 lat po akcesji do Unii Europejskiej	139
Robert Mroczek, Mirosława Tereszczuk , Zmiany w polskim przemyśle mięsnym po przystąpieniu do Unii Europejskiej.....	152
Wiesław Musiał, Tomasz Wojewodziec , Innowacyjność w zakresie gospodarowania ziemią rolniczą w regionach rozdrobnionych agrarnie.....	162
Grażyna Niewęglowska , Gospodarstwa ekologiczne – szansą czy zagrożeniem dla polskiego rolnictwa?	169

Mirosława Marzena Nowak , Spółdzielczość mleczarska w okresie przynależności Polski do UE	177
Łukasz Popławski , Kierunki wielofunkcyjnego rozwoju obszarów wiejskich w opinii mieszkańców gminy Słupia Jędrzejowska	186
Henryk Runowski , Kształtowanie się dochodów gospodarstw rolnych w Unii Europejskiej	195
Małgorzata Rutkowska-Podolowska , Zielone światło dla zysku – inwestycje ekologiczne	206
Adam Sadowski , Zmiany agrarne w polskim rolnictwie jako efekt przekształceń systemowych	215
Grzegorz Ślusarz, Marek Cierpiał-Wolan , Przeobrażenia strukturalne w rolnictwie Podkarpacia w dekadzie pełnego członkostwa Polski w UE	226
Iwona Szczepaniak , Strategie konkurencji stosowane przez polskich producentów żywności na rynku Unii Europejskiej	238
Elżbieta Jadwiga Szymańska , Zmiany strukturalne na rynku wieprzowiny w Polsce po integracji z Unią Europejską	249
Izabela Wielewska , Zainteresowanie upowszechnieniem inwestycji z zakresu odnawialnych źródeł energii w agrobiznesie	260
Aldona Zawajska , Zjawisko zagrabiania ziemi w kontekście praw własności	269
Dariusz Żmija , Innowacyjność przedsiębiorstw przemysłu spożywczego w Polsce	281
Maria Zuba-Ciszewska, Jan Zuba , Wpływ struktury i cen sprzedanych produktów mleczarskich na efektywność sprzedaży wybranej spółdzielni mleczarskiej w różnych okresach	290

Summaries

Halina Bartkiewicz , Factors influencing decisions on trading agricultural land on the example of the Lubuskie Voivodeship	19
Katarzyna Boratyńska , Mechanism of bankruptcy of selected food industry company	28
Katarzyna Domańska, Anna Nowak , Competitiveness of Polish agriculture on the European Union market	37
Ludosław Drelichowski, Grzegorz Oszućnik , Some conditions for the development of agribusiness in the period after the Polish accession to the European Union	46
Maciej Dzikuć , The importance of biomass co-firing in electricity production in Poland	56
Maria Golinowska , Trends in changes of expenditure on chemical plant protection in Poland after 2004	65
Michał Jasiulewicz , Local agri-biomass potential as a basis of the biogas plants development on the example of West Pomeranian Voivodeship	76
Elżbieta Kacperska , Competitiveness of Polish agro-food products on the EU market in the years 2004-2012	88

Halina Kaluża, Agnieszka Ginter , Innovations in agricultural farms of young farmers	98
Agnieszka Komor , Changes in arrangement and regional specialization of food industry in voivodeship system	107
Jolanta Kondratowicz-Pozorska , Support for ecological farms in Poland in 2004-2013 and in the perspective of 2014-2020	116
Jerzy Kopiński , Trends of changes of the main kinds of animal production in Poland in the period of its membership in the UE	128
Jakub Kraciuk , The role of agri-food products in the German-Polish trade..	138
Barbara Kutkowska , Lower Silesian agriculture after 10 years since the accession to the European Union	151
Robert Mroczek, Mirosława Tereszczuk , Changes in the Polish meat industry after the accession to the European Union	160
Wiesław Musiał, Tomasz Wojewodziec , Innovativeness in management of agricultural land in regions with agrarian fragmentation	168
Grażyna Niewęglowska , Organic farms – an opportunity or a threat for Polish agriculture?	176
Mirosława Marzena Nowak , Dairy cooperatives during the Polish membership in the EU	185
Łukasz Popławski , Directions of multifunctional development of rural areas in the opinion of inhabitants of Słupia Jędrzejowska commune	194
Henryk Runowski , Shaping incomes of agricultural farms in the European Union	205
Małgorzata Rutkowska-Podolowska , Green light for profit – environmental investments	214
Adam Sadowski , The agrarian structure changes in Polish agriculture as a result of the systemic transformations	225
Grzegorz Ślusarz, Marek Cierpiał-Wolan , Structural changes in agriculture in Podkarpacie in the decade of Poland's full membership in the European Union	237
Iwona Szczepaniak , Competition strategies used by Polish food producers on the market of the European Union	248
Elżbieta Jadwiga Szymańska , Structural changes in the pigmeat market after Polish integration with the European Union	259
Izabela Wielewska , Interest in popularization of investments in renewable energy sources in agribusiness	268
Aldona Zawojcka , The phenomenon of land-grabbing in the context of property rights	280
Dariusz Żmija , Innovative character of food industry companies in Poland..	289
Maria Zuba-Ciszewska, Jan Zuba , The influence of the structure and prices of sold dairy products on the efficiency of sales of a selected milk cooperative in different periods of time	299

Adam Sadowski

Uniwersytet w Białymstoku

ZMIANY AGRARNE W POLSKIM ROLNICTWIE JAKO EFEKT PRZEKSZTAŁCEN SYSTEMOWYCH

Streszczenie: Przystąpienie Polski do struktur UE w zdecydowanym stopniu zmieniło warunki, w jakich funkcjonowały gospodarstwa rolne, co wymusiło działania restrukturyzacyjne. Celem opracowania było ukazanie zmian strukturalnych, jakie zaszły w Polsce w ostatnim dziesięcioleciu. Jak wykazano na podstawie danych statystycznych, w ostatniej dekadzie takowe zmiany nastąpiły w wielu sferach. Przede wszystkim przyspieszeniu uległ proces polaryzacji gospodarstw, prowadząc w głównej mierze do znacznego przyrostu liczby gospodarstw największych. Ponadto gospodarstwa rolne są bardziej efektywne i konkurencyjne, wykorzystując w coraz większym stopniu posiadany potencjał. Znalazło to swoje odzwierciedlenie we wzroście wydajności jednostkowych, jak też wartości globalnych, co ukazano na przykładzie produkcji mleka i mięsa. Wyniki te osiągnięto pomimo odchodzenia od pracochłonnych kierunków produkcji na rzecz produkcji roślinnej (głównie zbożowej).

Słowa kluczowe: struktura agrarna, Polska, produktywność rolnictwa.

DOI: 10.15611/pn.2014.361.22

1. Wstęp

Przystąpienie Polski do struktur UE w zdecydowanym stopniu zmieniło warunki funkcjonowania gospodarstw rolnych. Podstawowe znaczenie w tym względzie miała implementacja prawa unijnego, a także pojawienie się szerokiego spektrum instrumentów wsparcia finansowego [Mickiewicz, Mickiewicz 2013]. W związku z tym rolnicy zostali w pewien sposób zmobilizowani do podjęcia większej aktywności rolniczej i inwestycyjnej. Ponadto jednoczesne otwarcie rynków unijnych wymusiło podjęcie zewnętrznych wyzwań konkurencyjnych. Czynniki te skutkują szeregiem zmian, jakie zachodzą w gospodarstwach rolnych [Józwiak, Ziętara (red.) 2013]. W związku z tym interesujące jest zbadanie, w jakim stopniu nowe uwarunkowania oddziaływały na strukturę agrarną, jak też wyniki produkcyjne gospodarstw rolnych i w jakim stopniu wpłynęło to na konkurencyjność gospodarstw rolnych na rynku krajowym i europejskim.

2. Uwagi metodologiczne

Opracowanie ma na celu próbę oceny dziesięciu lat przekształceń strukturalnych, jakie zaszły w polskim rolnictwie. Dane do opracowania pozyskano z bazy GUS, obrazując stan rolnictwa w latach 2002-2012¹. Dane statystyczne przedstawione w postaci tabel poddano analizie porównawczej, uwzględniając przyczyny i skutki poszczególnych zjawisk.

3. Ocena zmian strukturalnych w rolnictwie

Jednym z podstawowych wskaźników opisujących zmiany polskiego rolnictwa mogą być zmiany struktury użytkowania gruntów (tab. 1). Zauważyć należy, że w ostatnich latach obserwowano dosyć gruntowne zmiany w skali użytkowania gruntów. W ciągu niespełna ośmiu lat powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach rolnych zmniejszyła się o blisko 8%. Zważywszy nawet na fakt zmian w klasyfikowaniu najmniejszych gospodarstw rolnych od 2010 roku i wypadnięcia z zestawień około 500 tys. ha użytkowanych w tego typu jednostkach, stwierdzić należy, że spadek jest nadal istotny. Przyczyn tego należy upatrywać przede wszystkim w olbrzymiej presji innych sfer gospodarki, które przejmowały użytki rolne (głównie grunty orne) na inne cele².

Istotne zmiany nastąpiły w samej strukturze użytkowania gruntów. Miał miejsce znaczący spadek powierzchni gruntów ornych na rzecz powiększenia powierzchni łąki i pastwisk oraz upraw wieloletnich. Oznacza to, że rolnicy kierowali się ku bardziej ekstensywnym formom użytkowania gruntów [Józwiak, Ziętara (red.) 2013; Mickiewicz, Mickiewicz 2013]. Interesujące jest, iż od momentu wstąpienia do Unii Europejskiej nastąpił bardzo znaczący spadek powierzchni ugorów i w roku 2012 stanowiły one tylko 25% stanu z roku 2004. Jest to skutek wprowadzenia systemu dopłat bezpośrednich, których dosyć atrakcyjny poziom zachęcił wielu rolników do objęcia użytkowaniem nawet stosunkowo słabych użytków rolnych. Część z tych gruntów została przeznaczona na zalesienia, co znalazło odzwierciedlenie we wzroście powierzchni lasów, jednakże należy również mieć na względzie fakt, iż znaczna część ugorów została zagospodarowana na cele rolnicze. Nie można tego postrzegać jako pozytywu, gdyż zważywszy na prawdopodobną bardzo niską jakość tych gruntów, bardziej racjonalne byłoby ich trwałe wyłączenie z użytkowania rolniczego.

¹ Poczawszy od 2010 roku, zastosowano nową definicję gospodarstwa rolnego, zgodnie z którą gospodarstwa rolne nie obejmują posiadaczy użytków rolnych nieprowadzących działalności rolniczej oraz posiadaczy do 1 ha użytków rolnych prowadzących działalność rolniczą o małej skali. Skutkiem tego są istotne zmiany niektórych wartości dla tych właśnie lat.

² Podobne zmiany zachodzą w całej Europie, np. w Wielkiej Brytanii w ciągu ostatnich dziesięciu lat średnioroczny ubytek gruntów rolnych wynosił około 0,2%.

Tabela 1. Użytkowanie gruntów w gospodarstwach rolnych w latach 2004-2012 w ha

Lata	Użytki rolne	Łąki i pastwiska	Grunty orne	Ogrody	Uprawy wieloletnie	Ugory
2004	16 327 411	3 365 157	12 684 614	39 102	282 439	1 761 708
2005	15 905 965	3 387 502	12 084 719	75 440	350 760	1 062 010
2006	15 957 290	3 215 648	12 357 372	37 579	338 505	1 025 407
2007	16 177 081	3 271 236	11 748 025	74 932	375 017	440 939
2008	16 154 250	3 184 383	11 972 709	70 164	374 101	491 525
2009	16 119 584	3 179 687	11 997 844	67 783	372 987	528 248
2010	15 502 969	3 283 529	10 877 560	44 190	397 959	449 849
2011	15 442 385	3 290 975	11 044 398	54 471	390 388	468 403
2012	15 050 331	3 206 463	10 871 437	53 529	397 990	439 867
Zmiana rok 2004 = 100	92,2	95,3	85,7	136,9	140,9	25,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks].

Dane obrazujące liczbę gospodarstw rolnych (tab. 2) wskazują na stosunkowo powolny proces zmniejszania się ogólnej liczby gospodarstw. Świadczy to o tym, że w ostatnich latach brak było impulsów do bardziej dynamicznej likwidacji gospodarstw najsłabszych ekonomicznie. Wręcz można stwierdzić, że warunki, jakie powstały w momencie integracji, skłoniły wielu rolników do zachowania podmiotów gospodarczych i czerpania korzyści z systemu dopłat.

Należy zaznaczyć, że pomimo upływu przeszło dwudziestu lat od momentu uwolnienia rynku ziemi w dalszym ciągu struktura cechuje się znacznym rozdrobieniem (tab. 2), a procesy koncentracyjne zaszły w stosunkowo niedużym stopniu. Generalnie obserwowaliśmy spadek ogólnej liczby gospodarstw i wynikało to głównie ze spadku liczby gospodarstw do 20 ha. Liczba gospodarstw o powierzchni ponad 20 ha systematycznie rosła, a najbardziej intensywny wzrost obserwowano w grupie gospodarstw o powierzchni ponad 50 ha. Ich ogólna liczba w latach 2000-2012 wzrosła o ponad 80%, a w przypadku gospodarstw indywidualnych liczba gospodarstw uległa podwojeniu.

Pomimo ogólnego spadku liczby gospodarstw w rolnictwie polskim dominują gospodarstwa małe i bardzo małe, o niskim potencjale konkurencyjnym, co w znacznej mierze wynika z nowych regulacji prawnych [Mickiewicz 2013] skłaniających do zachowania gruntów w rękach rodziny. Jednostki indywidualne od 1 do 5 ha stanowią ponad 40% liczby gospodarstw ogółem (tab. 3) i brak podstaw, aby przewidywać w tym zakresie istotne zmiany w przyszłości. Należy raczej sądzić, iż właśnie te małe gospodarstwa będą stanowić hamulec rozwojowy dla rolnictwa w Polsce w najbliższych latach.

Tabela 2. Liczba gospodarstw rolnych w latach 2000-2012

Lata	Ogółem		Do 20 ha		20-50 ha		Ponad 50 ha	
	ogółem	gospodarstwa indywidualne	ogółem	gospodarstwa indywidualne	ogółem	gospodarstwa indywidualne	ogółem	gospodarstwa indywidualne
2002	2 933 228	2 928 578	2 817 469	2 815 965	95 943	95 512	19 816	17 101
2003	2 845 935	2 841 085	2 736 465	2 735 092	88 296	87 826	21 174	18 167
2004	2 844 168	2 839 664	2 726 915	2 725 728	95 106	94 622	22 147	19 314
2005	2 733 364	2 728 909	2 612 671	2 611 419	99 156	98 728	21 536	18 761
2006	2 598 624	2 594 579	2 481 400	2 480 436	94 783	94 373	22 441	19 770
2007	2 579 178	2 575 113	2 452 353	2 451 339	102 723	102 315	24 104	21 461
2008	2 565 969	2 562 085	2 441 918	2 441 036	98 727	98 318	25 324	22 731
2009	2 501 337	2 497 642	2 376 650	2 375 858	97 742	97 351	26 944	24 432
2010*	2 277 613	2 273 284	2 153 186	2 152 108	97 277	96 837	27 150	24 339
2011*	2 253 135	2 249 533	2 128 590	2 127 845	98 014	97 617	26 533	24 073
2012*	1 543 540	1 540 031	1 412 888	1 412 187	101 486	101 096	29 165	26 747
Rok 2002 = 100	52,6	52,6	50,1	50,1	105,8	105,8	147,2	156,4

*Zmiany wynikają z nowej definicji gospodarstwa rolnego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks (24.01.2014)].

Obok tych negatywnych zjawisk należy wskazać na wiele pozytywów, chociażby w postaci umacniania się grupy gospodarstw największych [Gonet 2013], które w obliczu procesów integracyjnych będą w stanie sprostać konkurencji.

Tabela 3. Liczba gospodarstw indywidualnych w latach 2000-2012

Lata	Do 1 ha	1-5 ha	5-10 ha	10-20 ha	20-50 ha	Ponad 50 ha	ogółem	% gosp. 1-5 ha w ogółem
2002	976 852	1 146 298	426 520	266 295	95 512	17 101	2 928 578	39,1
2003	990 634	1 087 421	408 723	248 314	87 826	18 167	2 841 085	38,3
2004	987 887	1 077 952	402 944	256 945	94 622	19 314	2 839 664	38,0
2005	946 577	1 031 965	388 182	244 695	98 728	18 761	2 728 909	37,8
2006	788 184	1 029 810	414 980	247 462	94 373	19 770	2 594 579	39,7
2007	771 050	1 036 511	399 869	243 909	102 315	21 461	2 575 113	40,3
2008	755 575	1 032 050	412 044	241 367	98 318	22 731	2 562 085	40,3
2009	731 702	1 009 878	390 503	243 775	97 351	24 432	2 497 642	40,4
2010*	714 871	861 440	351 462	224 335	96 837	24 339	2 273 284	37,9
2011*	597 869	955 306	341 818	232 852	97 617	24 073	2 249 533	42,5
2012*	63 502	780 193	350 598	217 894	101 096	26 747	1 540 031	50,7

* Zmiany wynikają z nowej definicji gospodarstwa rolnego.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks (24.01.2014)].

Proces zmniejszania się liczby gospodarstw, pomimo jednoczesnego ubytku powierzchni użytków rolnych w gospodarstwach, prowadzi do zwiększania się średniej powierzchni gospodarstw (tab. 4). W latach 2003-2012 średnia powierzchnia gospodarstw powyżej 1 ha wzrosła o ponad 24%. Oznacza to, iż proces zmniejszania się liczby gospodarstw był bardziej dynamiczny niż ubytek powierzchni użytków rolnych.

Tabela 4. Średnia powierzchnia użytków rolnych w gospodarstwach powyżej 1 ha (w ha)

Lata	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Ha	7,4	7,5	7,6	7,7	7,8	7,8	8,0	8,6	8,3	9,2
Zmiana 2003 = 100	100,0	101,4	102,7	104,1	105,4	105,4	108,1	116,2	112,2	124,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks (24.01.2014)].

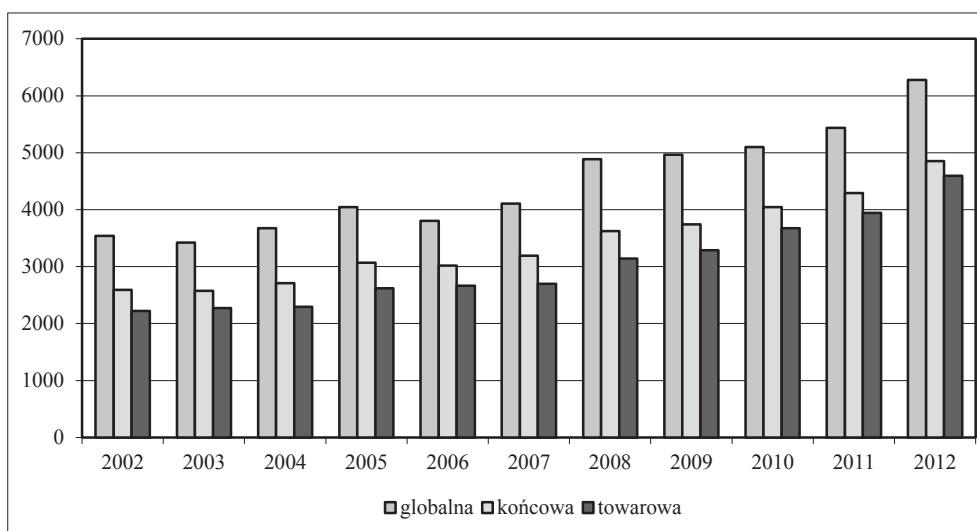
Proces koncentracji gruntów prowadzi do istotnego wzrostu produkcji rolniczej (wykres na rys. 1). W roku 2002 produkcja globalna wynosiła nieco ponad 3500 zł, zaś produkcja końcowa i towarowa odpowiednio 2591 i 2223 na jeden hektar użyt-

ków rolnych. W ciągu dziesięciu lat produkcja wzrosła w znaczący sposób – globalna do 6281 zł, zaś końcowa i towarowa odpowiednio do 4855 i 4596 na jeden hektar użytków rolnych. Szczególnie istotne są dane pokazujące dynamikę przyrostu poszczególnych rodzajów produkcji rolniczej (tab. 5). Okazuje się, że największą dynamikę przyrostu zanotowano w przypadku produkcji towarowej, która w obserwowanym okresie zwiększyła się przeszło dwukrotnie. Oznacza to, że polskie gospodarstwa rolne są w coraz większym stopniu powiązane z rynkiem.

Tabela 5. Dynamika zmian produkcji rolniczej 2002 = 100

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Globalna	100,0	97,0	104,0	114,0	107,0	116,0	138,0	140,0	144,0	154,0	177,0
Końcowa	100,0	99,4	104,6	118,4	116,6	123,1	139,8	144,5	156,1	165,7	187,4
Towarowa	100,0	102,1	103,3	117,9	119,9	121,3	141,3	148,0	165,4	177,4	206,7

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks (24.01.2014)].

Rys. 1. Produkcja rolnicza (w cenach stałych roku poprzedniego) na 1 ha użytków rolnych w zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks (24.01.2014)].

Tabela 6. Struktura towarowa produkcji rolniczej w latach 2002-2012

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Roślinna	36,1	37,6	43	36,6	35,3	36,9	41,5	42,1	37,7	42,5	42,9
Zwierzęca	63,9	62,4	57	63,4	64,7	63,1	58,5	57,9	62,3	57,5	57,1

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks (24.01.2014)].

Znaczące zmiany w strukturze towarowej produkcji rolniczej (tab. 6) wskazują na postępujące procesy ekstensyfikacyjne w polskim rolnictwie [Józwiak, Ziętara (red.) 2013]. Koncentracja ziemi w dużych gospodarstwach rolnych, zmierzająca do wykorzystania efektów skali, przełożyła się na wzrost skali produkcji głównie roślinnej, ale jak wykazano w dalszej części opracowania, również zwierzęcej.

Zmiany struktury użytkowania gruntów w postaci wypadania z użytkowania gruntów ornych na rzecz łąk, pastwisk i upraw trwałych, czyli ekstensyfikacji form użytkowania, znalazło również swoje odzwierciedlenie w postaci zmian w strukturze zasiewów (tab. 7). Rolnicy zasiewają coraz więcej zbóż, które w roku 2012 stanowiły blisko 71% upraw. Znaczące zmniejszenie powierzchni upraw i stosunkowo mniejsze zwiększenie udziału zbóż w strukturze powinno negatywnie odbić się na wielkości zbioru zbóż, jednakże ogólny poziom zbiorów zwiększył się o ponad 6%. Było to możliwe dzięki znaczącemu wzrostowi plonów z hektara, które zwiększyły się w ciągu dziesięciolecia o ponad 14%. Wydaje się, iż potencjał wzrostowy w tym zakresie jest dosyć duży, zważywszy na stosunkowo niski poziom plonów zbóż w Polsce w stosunku do innych państw Europy. Podkreślić jednakże należy bardzo dużą zmienność zarówno plonów, jak też zbiorów w poszczególnych latach, która wynika głównie z występowania niekorzystnych warunków pogodowych [Runowski 2013].

Tabela 7. Produkcja zbóż w latach 2002-2012

Lata	Powierzchnia w ha		Udział zbóż w pow. w %	Plon z 1 ha w dt		Zbiór w dt	
	ogółem	gospodarstwa indywidualne		ogółem	gospodarstwa indywidualne	ogółem	gospodarstwa indywidualne
2002	8 293 690	7 523 245		32,40	31,10	268 773 031	234 066 050
2003	8 163 290	7 310 466		28,70	27,40	233 907 579	200 475 379
2004	8 377 273	7 573 705	66,0	35,40	33,30	296 351 479	252 518 817
2005	8 328 904	7 526 103	68,9	32,30	30,40	269 278 459	228 823 722
2006	8 381 129	7 625 252	67,8	26,00	24,70	217 759 315	188 087 044
2007	8 352 859	7 626 669	71,1	32,50	31,30	271 428 092	238 543 433
2008	8 598 812	7 845 098	71,8	32,20	30,60	276 643 060	239 806 575
2009	8 582 783	7 859 231	71,5	34,80	33,10	298 266 201	260 415 719
2010	7 637 653	6 893 929	70,2	35,60	34,10	272 280 999	234 764 029
2011	7 802 971	7 110 782	70,7	34,30	32,70	267 673 521	232 581 317
2012	7 704 322	7 010 422	70,9	37,00	35,20	285 438 436	246 701 366
Zmiana 2002 = 100	92,9	93,2		114,2	113,2	106,2	105,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks (24.01.2014)].

Produkcja zwierzęca również wykazuje pewne cechy dążenia do ekstensyfikacji produkcji w gospodarstwach rolnych. W przypadku trzody chlewnej (tab. 8) obserwujemy systematyczny, bardzo dynamiczny spadek pogłowia zwierząt zarówno w skali ogólnej, jak też zmniejszenie się pogłowia loch. Proces ten, bardziej natężony w gospodarstwach indywidualnych, już w roku 2012 doprowadził do zmniejszenia się pogłowia trzody chlewnej o blisko połowę. Badacze upatrują głównych przyczyn tego zjawiska w niskiej konkurencyjności naszych producentów na tle producentów europejskich [Runowski 2013]. Niestety zawirowania w wymianie handlowej z Rosją i innymi krajami związane z wystąpieniem na terenie Polski przypadków afrykańskiego pomoru świń na początku 2013 roku i nałożeniem w związku z tym embarga na eksport mięsa wieprzowego może, według przewidywań, doprowadzić do spadku pogłowia trzody chlewnej do poziomu 5-6 mln sztuk.

Tabela 8. Pogłowia trzody chlewnej w latach 2002-2012 w szt.

Lata	Ogółem		Lochy		Pogłowia trzody chlewnej na 100 ha użytków rolnych
	ogółem	gospodarstwa indywidualne	ogółem	gospodarstwa indywidualne	
2002	18 997 032	17 387 078	1 820 661	1 635 518	112,4
2003	18 439 236	16 800 845	1 704 691	1 525 372	114,0
2004	17 395 568	15 790 678	1 648 460	1 467 440	106,5
2005	18 711 294	16 840 589	1 808 079	1 613 760	117,6
2006	18 812 975	16 631 821	1 786 398	1 579 065	117,9
2007	17 621 213	15 383 457	1 587 368	1 371 547	108,9
2008	14 242 273	12 283 327	1 278 828	1 096 680	88,2
2009	14 252 509	12 330 540	1 360 812	1 176 333	88,4
2010	14 775 694	12 713 302	1 328 237	1 142 860	95,3
2011	13 056 411	11 009 094	1 124 946	936 212	84,5
2012	11 132 184	9 079 857	1 012 107	833 908	74,0
Zmiana 2002 = 100	58,6	52,2	55,6	51,0	65,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks (24.01.2014)].

Stan pogłowia bydła (tab. 9) potwierdza wcześniejsze spostrzeżenia o ekstensyfikacji działań produkcyjnych w gospodarstwach rolnych. Liczba krów mlecznych, utrzymywanych głównie w gospodarstwach indywidualnych, zmniejszyła się o około 20%, podczas gdy pogłowia bydła ogółem było relatywnie stabilne i od kilku lat utrzymuje się na poziomie około 5,5 mln sztuk. Znalazło to swoje odzwierciedlenie we wzroście stanu pogłowia bydła przeliczanego na 100 ha użytków rolnych (wzrost wskaźnika o ponad 14%).

Znaczące zwiększenie pogłowia bydła hodowanego, głównie w kierunku mięsnym, znalazło swoje odzwierciedlenie w produkcji mięsa z jednego hektara użytków rolnych (tab. 10). W skali obserwowanego okresu wzrost wyniósł ponad 33%. Ponadto w znaczącym stopniu (ponad 20%) wzrosła produkcja mleka na jeden hektar użytków rolnych. Fakty powyższe świadczą o intensyfikacji produkcji jednostkowej. Dzięki temu polskie gospodarstwa rolne stają się coraz bardziej konkurencyjne nie tylko na rynku krajowym, ale również unijnym.

Tabela 9. Pogłowia bydła w latach 2002-2012 w szt.

Lata	Bydło		Krowy mleczne		Pogłowia bydła na 100 ha UR
	ogółem	gospodarstwa indywidualne	ogółem	gospodarstwa indywidualne	
2002	5 420 987	5 121 660	2 934 622	2 808 316	32,1
2003	5 276 810	4 967 210	2 816 144	2 684 223	32,6
2004	5 200 173	4 889 024	2 730 448	2 596 710	31,8
2005	5 384 981	5 050 767	2 754 810	2 616 183	33,9
2006	5 280 967	4 948 245	2 636 956	2 506 887	33,1
2007	5 405 545	5 072 392	2 677 275	2 552 262	33,4
2008	5 563 564	5 234 790	2 696 920	2 572 171	34,4
2009	5 590 219	5 283 525	2 584 749	2 467 175	34,7
2010	5 561 747	5 266 036	2 529 428	2 417 429	35,9
2011	5 500 936	5 208 851	2 446 136	2 333 944	35,6
2012	5 520 345	5 228 812	2 346 097	2 235 820	36,7
Zmiana rok 2002 = 100	101,8	102,1	79,9	79,6	114,3

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks (24.01.2014)].

Tabela 10. Produkcja mleka i mięsa na 1 ha użytków rolnych

Wyszczególnienie	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Zmiana 2002 = 100
Mleko w l	682	714	703	728	729	726	747	750	769	780	822	120,5
Mięso w kg	197,6	225,1	212,0	224,1	242,0	243,3	232,2	224,7	252,1	256,8	264,3	133,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks (24.01.2014)].

Intensyfikacja produkcji jednostkowej znalazła swoje odzwierciedlenie w wielkości produkcji mleka i mięsa (tab. 11). Generalnie w latach 2004-2012 rolnicy indy-

Tabela 11. Produkcja mleka i mięsa w tys. ton

Lata	Mleko w tys. ton		Mięso w tys. ton	
	ogółem	gospodarstwa indywidualne	ogółem	gospodarstwa indywidualne
2004	11 822	10 964	4 565	4 161
2005	11 923	10 976	4 699	4 278
2006	11 982	11 011	5 054	4 594
2007	12 096	11 183	5 178	4 697
2008	12 425	11 500	4 975	4 409
2009	12 447	11 523	4 834	4 258
2010	12 279	11 410	5 205	4 579
2011	12 414	11 519	5 284	4 686
2012	12 668	11 758	5 279	4 696
Zmiana 2004 = 100	107,2	107,2	115,6	112,8

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS [http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks (24.01.2014)].

widualni zwiększyli produkcję mleka o ponad 7%, zaś mięsa o blisko 13%. Stało się to głównie za sprawą dynamicznego wzrostu wydajności jednostkowej krów, a ponadto wyeliminowania najmniejszych gospodarstw, utrzymujących krowy mleczne, w wyniku wprowadzenia kwotowania mleka po przystąpieniu do UE [Dzun 2012; Runowski 2013]. Relatywnie większy wzrost produkcji mięsa, obliczany dla ogółu gospodarstw rolnych, wskazuje na to, że ten kierunek produkcji jako względnie bardziej ekstensywny jest preferowany w innych formach organizacyjnych niż gospodarstwa indywidualne.

4. Zakończenie

Procesy, jakie zaszły w Polskim rolnictwie w ciągu ostatnich kilkadziesiąt lat, były w głównej mierze determinowane czynnikami politycznymi oraz ekonomicznymi i jak można stwierdzić, nastąpiły znaczące zmiany agrarne. Jak pokazuje analiza, w polskim rolnictwie zaszły istotne przekształcenia, jeśli chodzi o wzrost wielkości i liczby gospodarstw. Z otoczenia gospodarczego eliminowane są szczególnie gospodarstwa najmniejsze, które nie dawały właścicielom szans na przetrwanie w warunkach gospodarki rynkowej. Zauważyć należy, iż proces tych zmian nie jest tak intensywny, jak oczekiwano, początkowo uruchamiając rynek ziemi popegerowskiej [Ziętara 2013], a następnie wdrażając szereg nowych rozwiązań związanych z procesem integracji europejskiej [Gonet 2013]. Obserwujemy, iż umacnia się grupa gospodarstw średnich obszarowo, przechodząc do wyższych przedziałów obszarowych. Istotne tendencje do wzrostu liczby gospodarstw zanotowano szczególnie

w przedziałach powyżej 50 ha, co wyraźnie wskazuje na wzrost potencjału konkurencyjnego. Widoczne są również istotne efekty, jeśli chodzi o produkcję zwierzęcą. Przede wszystkim ma miejsce ciągły jej wzrost w przeliczeniu na 1 ha, co znajduje również odzwierciedlenie w wielkości produkcji globalnej i towarowej.

Reasumując, zauważyć należy, iż nastąpiły istotne zmiany we wzroście konkurencyjności zarówno wewnętrznej, jak też zewnętrznej, co wynika z podjęcia szeregu działań w sferze koncentracji ziemi i poprawy wydajności stosowanych technologii.

Literatura

- Dzun P., 2012, *Zmiany strukturalne w chowie krów i produkcji mleka w Polsce w latach 1990-2010*, „Wies i Rolnictwo”, nr 2, s. 97-117.
- Gonet D., 2013, *Analiza procesu koncentracji ziemi w polskim rolnictwie indywidualnym w latach 1980-2010*, [w:] H. Runowski (red.), *Przekształcenia własnościowe w rolnictwie – 20 lat doświadczeń i perspektywy*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- http://stat.gov.pl/bdl/app/strona.html?p_name=indeks, 24.01.2014.
- Józwiak W., Ziętara W., (red.), 2013, *Zmiany zachodzące w gospodarstwach rolnych w latach 2002-2010*, GUS, Warszawa.
- Mickiewicz B., 2013, *Wpływ regulacji prawnych na zmianę struktury agrarnej w Polsce po 1991 roku*, Roczniki Naukowe SERiA, tom XV, z. 1, s. 142-147.
- Mickiewicz A., Mickiewicz B., 2013, *Kierunki ewolucji struktury agrarnej w świetle spisów rolnych 2002 i 2010 roku*, [w:] H. Runowski (red.), *Przekształcenia własnościowe w rolnictwie – 20 lat doświadczeń i perspektywy*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Runowski H., 2013, *Sytuacja produkcyjna polskiego rolnictwa po 1990 roku*, [w:] H. Runowski (red.), *Przekształcenia własnościowe w rolnictwie – 20 lat doświadczeń i perspektywy*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.
- Ziętara W., 2013, *Przesłanki i uwarunkowania przekształceń własnościowych w rolnictwie*, [w:] H. Runowski (red.), *Przekształcenia własnościowe w rolnictwie – 20 lat doświadczeń i perspektywy*, Wydawnictwo SGGW, Warszawa.

THE AGRARIAN STRUCTURE CHANGES IN POLISH AGRICULTURE AS A RESULT OF THE SYSTEMIC TRANSFORMATIONS

Summary: Polish accession to the EU considerably changed the conditions under which farms operated. In the last decade changes have occurred in many areas. First of all, the polarization process was accelerated. A significant increase of the number of the largest farms was observed. Farms are more efficient and competitive, using their increasing potential. We observe the efficiency increase of the unit as well as the global production. These results were achieved despite the move away from labor-intensive production lines to the production of crops (mainly corn).

Keywords: agrarian structure, Poland, agrarian productivity.